

Особливості реалізації кар'єрних стратегій у рамках постструктуралізму

Віктор Кузьмін, Національний університет «Запорізька політехніка»

У статті визначені особливості планування кар'єрних стратегій у рамках постструктуралізму. Розглянуто поняття кар'єрної стратегії в розрізі здобутків соціології постструктуралізму. У роботі розглянуті приклади кар'єрних стратегій, сформованих у межах постструктурального суспільства. Проаналізовано особливості формування кар'єрних стратегій на різних етапах еволюції постструктурального суспільства. Встановлено передумови формування теорії постструктуралізму в межах соціологічної теорії. З'ясовано проблеми розвитку неофункціоналізму як першого напрямку постструктуральної соціологічної теорії як альтернативної до структурного функціоналізму теорії. Оцінено вплив постмодерністських соціологічних та соціально-філософських ідей на структуру суспільств за постструктуральним типом. Охарактеризовано закономірності постструктуральних трансформацій у країнах Західної та Східної Європи. У тексті розглянуто механізми постструктуральних трансформацій суспільних структур країн Західної Європи та державного супроводу цих процесів на прикладі економічних реформ М. Тетчер. З'ясовано проблеми трансформації структур суспільств країн Східної Європи та зіставлено їх із соціальними і соціально-економічними особливостями парадуми суверенітетів радянських республік та країн учасників Варшавського договору. Порівняно особливості трансформації структур суспільства за постструктуральним типом у різних частинах Європи. Оцінено вплив ліберальної трансформації суспільних інститутів у другій половині ХХ ст. і на початку ХХІ ст. на формування та реалізацію кар'єрних стратегій європейців. Визначено особливості формування кар'єрних стратегій у суспільствах із трансформованими суспільними інституціями за постструктуральним типом. Надано прогноз розвитку подальших кар'єрних стратегій та сценаріїв у короткостроковій та середньострокових перспективах формування та реалізації кар'єрних стратегій в Європі. Автором підкреслено, що постструктуралізм став відповіддю на кризу структурного функціоналізму, методологія якого вже не могла задовільнити більшість соціологів та наукову спільноту в сфері забезпечення проведення валідних досліджень та інтерпретацій соціальних відносин у суспільствах країн Західної Європи та Північної Америки. Висловлено припущення, що в майбутньому постструктуралістське суспільство модернізується у суспільство, що матиме більш стійку структурованість через диференціацію суспільства за окремими ціннісними орієнтаціями, які дадуть можливість функціонувати в межах окремих суспільних структур, які будуть масивними і майже не будуть перетинатися на низинному рівні, а будуть взаємодіяти тільки масивні суспільні підструктури. Це дасть можливість реалізовувати кар'єрні стратегії в автономному режимі у межах окремої суспільної підструктури.

Ключові слова: планування, кар'єра, структура суспільства, неофункціоналізм, суспільство, кар'єрні сценарії, лібералізація соціальних відносин, трансформація соціальних інституцій

Peculiarities of implementation of career strategies in the framework of poststructuralism

Viktor Kuzmin, National University "Zaporizhia Polytechnic"

The prerequisites for the formation of the theory of post-structuralism within the framework of sociological theory are set out in the article. The problems of the development of neo-functionalism as the first direction of post-structural sociological theory as an alternative theory to structural functionalism have been identified. The prospects for further research in the formulation and implementation of career strategies and scenarios within post-structuralism have been explored. The influence of postmodern sociological and socio-philosophical ideas on the structure of societies by post-structural type is evaluated. The patterns of post-structural transformations in the countries of Western and Eastern Europe are characterized. The mechanisms of post-structural transformation of social structures of the countries

of Western Europe and the state support of these processes on the example of economic reforms by M. Thatcher are considered in the text. The problems of transformation of the structures of the societies of the countries of Eastern Europe have been clarified and compared with the social and socio-economic features of the parade of sovereignty of the Soviet republics and the countries party to the Warsaw Pact. The peculiarities of the transformation of the structures of society by post-structural type in different parts of Europe are compared. The impact of the liberal transformation of public institutions in the second half of the twentieth century and the beginning of the twenty-first century on the formation and implementation of career strategies of Europeans was evaluated. The peculiarities of the formation of career strategies within societies with transformed public institutions by post-structural type are determined. An outline of the development of further career strategies and scenarios in the short and medium term perspectives for the formation and implementation of career strategies in Europe is provided. The article deals with the peculiarities of planning career strategies in the framework of post-structuralism and the peculiarities of the influence of neo-functionalism on. The concept of career strategy in the context of the achievements of the sociology of post-structuralism is considered. Examples of career strategies developed within a post-structural society are examined and ways of their evolution are explored. The peculiarities of the formation of career strategies at different stages of the evolution of a post-structural society are analyzed and forecasts of their further development are given.

The author emphasized that poststructuralism was the answer to the crisis of structural functionalism, whose methodology could no longer satisfy most sociologists and the scientific community in providing valid research and interpretations of social relations in the societies of Western Europe and North America. It has been suggested that in the future, post-structuralist society will be modernized into a society that will have a more stable structure through differentiation of society by individual value orientations, which will allow to function within individual social structures, which will be massive and will not intersect at one another, but will not intersect at one another. only massive public structures. This will allow the implementation of offline career strategies within a separate public structure.

Keywords: *planning, career, society structure, society, career scenarios, liberalization of social relations, transformation of social institutions*

Особенности реализации карьерных стратегий в рамках постструктурализма

Виктор Кузьмин, Национальный университет «Запорожская политехника»

В статье определены особенности планирования карьерных стратегий в рамках постструктурализма. Рассмотрено понятие карьерной стратегии в разрезе достижений социологии постструктурализма. В работе рассмотрены примеры карьерных стратегий, сформированных в рамках постструктурального общества. Проанализированы особенности формирования карьерных стратегий на различных этапах эволюции постструктурального общества. Установлено предпосылки формирования теории постструктурализма в рамках социологической теории. Выявлены проблемы развития неофункционализма как первого направления постструктуральной социологической теории как альтернативной к структурному функционализму теории. Оценено влияние постмодернистских социологических и социально-философских идей на структуру обществ по постструктуральному типу. Охарактеризованы закономерности постструктуральных трансформаций в странах Западной и Восточной Европы. В тексте рассмотрены механизмы постструктуральных трансформаций общественных структур стран Западной Европы и государственного сопровождения этих процессов на примере экономических реформ М. Тэтчер. Выявлены проблемы трансформации структур обществ стран Восточной Европы, сопоставлены с социальными и социально-экономическими особенностями парада суверенитетов советских республик и стран участников Варшавского договора. Сравнены особенности трансформации структур общества по постструктуральному типу в разных частях Европы. Оценено влияние либеральной трансформации общественных институтов во второй половине XX в. и в начале XXI в. на формирование и реализацию карьерных стратегий европейцев. Определены особенности формирования карьерных стратегий в рамках обществ с трансформированными общественными институтами по постструктуральному типу. Предоставлен прогноз развития дальнейших

карьерных стратегий и сценариев в краткосрочной и среднесрочной перспективах формирования и реализации карьерных стратегий в Европе. Автором подчеркивается, что постструктурализм стал ответом на кризис структурного функционализма, методология которого уже не могла удовлетворить большинство социологов и научное сообщество в сфере обеспечения проведения валидных исследований и интерпретаций социальных отношений в обществах стран Западной Европы и Северной Америки. Высказано предположение, что в будущем постструктуралистическое общество модернизируется в общество, будет иметь более устойчивую структурированность через дифференциацию общества по отдельным ценностным ориентациям, которые дадут возможность функционировать в рамках отдельных общественных структур, будут массивными и почти не будут пересекаться на низменном уровне, а будут взаимодействовать только массивные общественные подструктуры. Это даст возможность реализовывать карьерные стратегии в автономном режиме в рамках отдельной общественной подструктуры.

Ключевые слова: планирование, карьера, структура общества, общество, карьерные сценарии, либерализация социальных отношений, трансформация социальных институтов

Актуальність дослідження.

Постструктуралізм – це один з напрямів соціологічної думки, який досліджує особливості соціальної взаємодії в суспільствах, де суттєво трансформована структура суспільства порівняно з класичним уявленням про структуру суспільства і суттєво ускладнюється за рахунок появи нових та інтенсивних актів соціальної взаємодії в межах соціальної структури суспільства. Усі зазначені фактори сприяють переходу економіки з індустріального до постіндустріального типу. У світі постструктуральних трансформацій видозмінюються підходи до реалізації кар'єрних стратегій та похідних від них кар'єрних сценаріїв. Цей процес вимагає відповідних соціологічних досліджень – теоретичного та емпіричного – і валидності соціологічної інтерпретації для подальшого поширення знань про особливості формування та реалізації кар'єрних стратегій у майбутньому.

Ступінь наукової розробки проблеми. Тематика дослідження планування кар'єрних стратегій у сучасній соціології має значні традиції, але в сучасній українській соціології є майже не дослідженим цей соціальний феномен крізь призму теорії постструктуралізму. Фундамент дослідження зазначеної тематики було закладено як у роботах класиків соціологічної думки (Е. Дерріда, М. Фуко, Е. Гіденс, Дж. Александер, Ф. Лаку-Лабарт, Л. Егард та інші), так і вітчизняних науковців (М. Соболева, О. Тупиця, Л. Сокурянська, Ж. Малахова та інші). Усі зазначені вчені досліджували проблему постструктуралістського трактування і дослідження структури суспільства та найбільш поширених соціальних практик у ньому, зокрема й реалізації кар'єрних стратегій. Сьогодні наприкінці другої декади XXI ст., коли теорії та прогнози представників постструктуралізму набули особливої актуальності, необхідно розширити інтерпретативну базу

функціонування різних соціальних явищ та феноменів у межах постіндустріального суспільства за постструктуральним типом.

Мета статті: з'ясувати особливості реалізації кар'єрних стратегій у межах теорії постструктуралізму та дослідити ретроспективу формування передумов для реалізації кар'єрних стратегій у загальноєвропейському контексті на різних етапах трансформації суспільства за постструктуралістськими принципами.

Виклад основного матеріалу.

Теорія постструктуралізму виникла в 60-х рр. XX ст. як виклик на кризу структурного функціоналізму, що спостерігалася в тодішній соціологічній думці. На думку М. Соболевської, є три етапи розвитку постструктуралізму, але головна сутність цих етапів полягає в розвитку критики функціоналізму та особливо перегляді спадщини Т. Парсонса [7, с. 36–37]. Переосмислення здобутків представників функціоналізму в 60–80-ті рр. XX ст. пов'язане зі змінами соціально-економічних відносин, які виникли під впливом наслідків «молодіжної революції», наростаючої глобалізації та науково-технічного прогресу. Усі зазначені фактори сприяли ускладненню соціальних практик та інших форм соціальної взаємодії, які було важко досліджувати з точки зору структурного функціоналізму. Як наслідок світова соціологічна спільнота зосередилась на тому, щоб віднайти нову соціологічну концепцію, за допомогою якої можна було б отримувати максимально валидні дані в межах емпіричних соціологічних досліджень та мати алгоритми аналізу і трактування первинної соціологічної інформації.

Однією з перших спроб наукового пошуку в сфері створення альтернативної до функціоналізму теорії став неофункціоналізм Дж. Александера [11]. У межах цієї теорії були спроби відновити основні

принципи функціоналізму на новому рівні, оскільки втрата основ функціоналізму в середині ХХ ст. могла суттєво завадити подальшому дослідженню функціонування суспільства у багатьох європейських країнах і сприяти розробці ефективних соціальних технологій у сфері гармонізації соціальних процесів. Неофункціоналізм став першим проявом постструктуралізму, у межах якого вдалося реалізувати первинні спроби інтерпретації нових форм соціального буття. Для реалізації конкретних кар'єрних стратегій неофункціоналізм дав розуміння того, що не існує конкретних сталих інструментаріїв для реалізації конкретних кар'єрних сценаріїв в епоху зародження глобалізаційних процесів та початку європейських інтеграційних процесів.

Реалізація кар'єрної стратегії не в останню чергу залежить від економічної та політичної кон'юнктури, яка складається в межах окремих регіонів, країн і об'єднаних економічних зон співробітництва. Під час зародження європейського співробітництва в економіці відкрилися нові шляхи реалізації кар'єрних стратегій, що базувалися на нових видах інноваційної економічної діяльності в межах індустріального суспільства, оскільки саме ця форма суспільного устрою домінувала в тогочасних європейських країнах. Тобто, незважаючи на формування передумов переходу до виходу сфери реалізації кар'єрних стратегій на якісно новий рівень, усе одно всі ці процеси відбувалися в межах індустріального суспільства.

Остаточо в межах соціологічної науки сформувався постструктуралістський дискурс у середині 70-х рр. ХХ ст. Саме в цей час європейські інституції починають трансформуватися в бік глобалізації. І тому найперспективніші форми реалізації кар'єрних стратегій почали базуватися саме на глобальному європейському контексті розвитку економічних та соціально-економічних відносин. І тому досліджувати зазначені процеси в межах соціологічного поля стало дуже важко та неефективно. Для того щоб підвищити рівень ефективності інтерпретації економічних та соціально-економічних основ соціальної взаємодії в межах європейського континенту, тогочасним соціологам треба було запропонувати нові теоретичні та практичні напрацювання в сфері оцінки та дослідження особливостей соціального та соціально-економічного розвитку.

Період зародження постструктуралізму пов'язаний з великими соціальними трансформаціями, які в результаті кардинально змінили характер та структуру соціальних відносин.

Зазначені зміни сприяли і видозміні кар'єрних стратегій. Будувати кар'єру актори почали з урахуванням соціальних змін, характерних саме для цієї епохи. Зважаючи на те, що основною характеристикою другої половини ХХ ст. у сфері реалізації кар'єрних стратегій є саме відсутність ustalених та чітких соціальних структур та розмитість і видозмінність соціальних інституцій, то побудова кар'єрних стратегій і реалізація конкретних кар'єрних сценаріїв стали нелінійними соціальними процесами, що втратили лінійні механізми реалізації в межах життя як конкретної людини, так і представників різних соціальних груп.

Одним з важливих елементів реалізації кар'єрної стратегії особистості в межах постструктуралізму стає усвідомленість свого трудового вибору на індивідуальному і груповому рівнях. Зокрема, Ф. Лаку-Лабарт у роботі «Трансценденція кончається в політике» зазначає, що вибір тієї чи іншої кар'єрної стратегії передбачає усвідомлене погодження з розширеним функціоналом цих професій. Наприклад, згода обійняти вакантну посаду ректора чи професора передбачає започаткування та підтримку функціонування певної наукової школи [6, с. 171–175]. Подібний механізм спрацьовує на всіх рівнях постструктуралістських соціальних практик, оскільки в межах структурного функціоналізму кожен актор, що реалізує ту чи іншу кар'єрну стратегію, є елементом структури суспільства та носієм певних типологізованих функцій. Водночас функціонал цієї особи в межах постструктуралістського підходу розширюється до інтерпретування власного функціоналу. Кожен актор в межах цієї теорії починає продукувати інтерпретації ролі власного функціонування в межах суспільної взаємодії з іншими акторами соціального поля та іншими учасниками і соціальними структурами. Як наслідок інтерпретація власного функціоналу може призводити до гетерогенізації акторів зі схожим соціальним функціоналом, що перетворює кожного актора на активного учасника символічного обміну.

Теорія неофункціоналізму неофіційно стала ідеологічною основою процесу євроінтеграції. Зокрема, І. Баркалова зазначає, що «архітектори післявоєнної інтеграції мали за кінцеву мету досягнення політичної єдності між державами Європи в контексті врегулювання франко-німецьких відносин, а політичну єдність, за умов створення наднаціональних інституцій, вбачали результатом економічної взаємодії та взаємозалежності держав» [1]. Постструктуралізм на сьогодні став важливою складовою європейської ідентичності. Головним

фактором постструктуралізму, що став інтегруючим фактором всього європейського співтовариства, є десакралізація суспільних структур з їх багатомірним ускладненням. Тобто європейські країни суттєво змінили систему оцінювання структури суспільства і перейшли з двокласової структури на трикласову, а подекуди ускладнили до рівня кластерної. Крім того, структура суспільств різних країн Західної Європи стала динамічною через появу нових видів господарської діяльності, які спиралися на науково-технічний прогрес та поширення новітніх комунікаційних технологій. Такий стан речей сприяв розвитку як індивідуального підприємництва, так і маленьких підприємств, зазвичай сімейного типу. Тому можна стверджувати, що поширення постструктуралістських течій у сфері кар'єрних уподобань європейців сприяло деструктуризації формування кар'єрних стратегій громадян. З іншого боку, цей процес можна розглядати як ускладнення структури кар'єрних уподобань європейців, оскільки тепер кожен європеець, а особливо молодий, який починав власну трудову кар'єру, мав значно більше інструментів для її побудови. Адже не треба було брати за основу власного кар'єрного сценарію класичні кар'єрні сценарії, обмежені формами традиційного та індустріального виробництва. У той же час через зародження системного аналізу та інших високоінтелектуальних видів практичної діяльності, що наприкінці ХХ ст. створили можливість ефективно реалізовувати кар'єрні стратегії та сценарії в програмуванні та інших видах аналітичної діяльності та винахідництва.

Розвиток постструктуральних кар'єрних стратегій в країнах Західної Європи мав і політичний контекст. Зокрема, Л. Егард в 1965 р. в урядовій заяві закликав оновити німецьку демократію, обґрунтувавши свою концепцію «сформованого суспільства». Найого думку, розвинене індустріальне суспільство могло подолати старі класові суперечності в новому придбаному консенсусі. У «сформованому суспільстві» конфлікти інтересів, на думку канцлера, не руйнували єдність суспільства, а ставали «мотором» згоди і підштовхували до пошуку компромісів» [2]. Тобто сприяння розвитку постструктуралістських кар'єрних стратегій німецької молоді йшло від влади ФРН, яка сприяла модернізації німецького суспільства за рахунок його подальшої індустріалізації на всіх рівнях суспільного буття. І після остаточного формування практик розвиненого індустріального суспільства в ФРН, як і інших країнах Західної Європи, склалися передумови для формування інституцій постіндустріального суспільства. Звісно, більшість

дослідників формування постіндустріального суспільства пов'язують з початком 90-х рр. ХХ ст., коли виникла глобальна інформаційна мережа Інтернет, але його соціальні основи почали закладатися в умовах саме постструктуралізму, коли економічна та трудова активності громадян почали корелюватися з формуванням нової глобальної економіки.

У межах постструктуральної теорії великого значення набуває поняття соціального ризику. На думку Е. Гіденса, «поняття ризику стає центральним в суспільстві, яке прощається з минулим, з традиційними способами діяльності, яке відкривається для незвіданого майбутнього» [3, с. 109]. Тобто кожен з громадян, входячи в ті чи інші нестабільні соціальні відносини, у межах нестійких соціальних груп та інших соціальних структур, як і найактивніший актор суспільних та соціально-економічних відносин, підприємець функціонує, зважаючи на високий рівень ризику. І тому більшість соціальних дій, зокрема й формування кар'єрних стратегій, має високий рівень ризикованості з точки зору успішності, оскільки багатомірність кар'єрних сценаріїв формує нелінійність їх здійснення. На практиці це означає низький рівень прорахованості реалізації кожного конкретного кар'єрного сценарію або кар'єрної стратегії. З огляду на те, що передовими країнами, в яких поширилися постструктуралістські теорії, були Німеччина, Великобританія, Нідерланди та Швеція, цілком логічним є те, що саме в цих країнах і були створені механізми соціального страхування від негативного результату реалізації кар'єрних стратегій та сценаріїв. Незважаючи на те, що в постструктуральному світі суспільні практики мають високий рівень соціального ризику та відносно низьку вірогідність реалізації через ускладненість процесу соціальної взаємодії в межах нестабільних соціальних структур, запит на високий рівень соціального страхування з переходом від структурного функціоналізму до постструктуралізму не зменшився, а навіть збільшився. На відміну від суспільств, де орієнтація на ліберальні цінності має яскраво виражений характер, у країнах Західної Європи упродовж всього ХХ ст. була спрямованість на забезпечення соціальних гарантій своїх громадян. Започаткована ця тенденція профспілками, які в кінці ХІХ та на початку ХХ ст. почали активну боротьбу за права працюючих громадян. Уже в середині ХХ ст. функції профспілок почали змінюватися, як і весь профспілковий рух, оскільки соціальні гарантії в межах індустріального та постіндустріального суспільств почали різко змінюватися через суттєве

розширення соціальних та економічних потреб кожного актора.

У процесі трансформації профспілок вони почали набувати ознак нових соціальних рухів. На думку О. Тупиці, «нові типологічні ознаки суспільних рухів формуються на основі нового типу соціальних і комунікативних зв'язків. Суспільна ієрархія і класові антагонізми, які давали основу для існування і розвитку профспілок у минулому, втратили свою чинність» [9, с. 86]. Тому діяльність профспілкових рухів та інших суспільних рухів та організацій у межах структурного функціоналізму суттєво відрізняється від функціонування в суспільстві постструктуралістському. Головна їх відмінність полягає в тому, що ускладнення структури суспільства дало можливість створювати нові та вдосконалювати традиційні соціальні технології та інші механізми соціального страхування від невдалої реалізації кар'єрних стратегій та інших явищ з високим рівнем соціального програмування. У такому разі виникла необхідність у видозміні функціоналу зазначених організацій. Наприклад, виникла необхідність подальшого розвитку профспілок, але в той же час профспілок незалежних і тих, які могли б представляти інтереси не працівників великих організацій, а малих підприємців одного з районів німецького Нюрнберга чи бельгійського Останде. У той же час профспілки стали мобільними і почали орієнтуватися на представників невеликих соціальних груп та захист їх соціально-економічних інтересів. Цей захист є поєднанням економічного та соціального протекціонізму інтересів конкретних соціальних груп, представників яких поєднували спільні кар'єрні стратегії та форма їх реалізації. У такому випадку інтереси різних соціальних груп створили міжгрупову конкуренцію за забезпечення інтересів окремих соціальних груп за професійними інтересами з метою створення найпривабливіших умов для реалізації професійної діяльності кожного конкретного учасника соціальної групи.

Зазначені аспекти впливу постструктуралізму на розвиток кар'єрних стратегій громадян є характерними для країн Західної Європи. Водночас для суспільств країн Східної Європи (Словаччина, Чехія, Польща, Угорщина та пострадянські країни) діють дещо інші механізми. Вони суттєво відрізняються від країн Західної Європи через специфічні умови реалізації кар'єрних стратегій у цих країнах. Їх специфічність була пов'язана з відсутністю належного рівня демократії порівняно з країнами Західної Європи, що спричиняло обмеження кар'єрних стратегій як на рівні їх

планування, так і реалізації. На практиці це означало обмеження розвитку окремих сфер професійної діяльності через повну або часткову заборону в межах тієї чи іншої країни. Наприклад, відсутність можливості вести підприємницьку діяльність на національному і на наднаціональному рівнях.

На думку М. Фуко [10, с. 13], одним з головних мотивів боротьби за владу є досягнення максимального суверенітету актора. Саме тому відсутність індивідуального суверенітету окремого актора призводить до того, що реалізація окремих кар'єрних стратегій є одним з етапів боротьби за суверенітет. Це є природою мотивації підприємців в епоху радянської перебудови суттєво змінити власний рівень життя та своєї родини за рахунок активної підприємницької діяльності. До того ж підприємництво часто мало кримінальний або напівкримінальний характер. У той же час більшість активних підприємців йшли на цей ризик, оскільки вважали цей шлях єдиною можливістю суттєвого підвищення забезпечення власного суверенітету від держави та інших соціальних інституцій. В умовах пострадянського світу це був прояв соціального ризику активних акторів у сфері реалізації власних кар'єрних стратегій. З іншого боку, проявами використання ризиків задля реалізації кар'єрних стратегій на теренах колишнього СРСР та утворених на його уламках незалежних країн є включення до власних кар'єрних стратегій державної служби задля незаконного збагачення шляхом організації та використання корупційних схем. Такі кар'єрні сценарії отримали велику популярність у період значного ослаблення одних державних інституцій та формування інших, що утворилися під час отримання незалежності.

Ж. Дерріда у роботі «Привиди Маркса» стверджує про те, що однією з головних ідеологем марксистів і навіть неомарксистів є бажання соціальної стабільності і неможливості досягнути перспективи марксистського шляху в подальшій перспективі [4, с. 29; 55], і тому в посттоталітарних суспільствах є загроза повернення «лівих» політиків до влади, бо в суспільстві є страх втрати соціальних здобутків людей, які займалися «ручною працею» або мають технічний фах. Цей страх базується на антикапіталістичних міфологемах, як-от: «капіталізм» це ворожий до трудової людини економічний лад; капіталізм веде до зuboжіння трудових мас; не маючи у власності засобів виробництва, не можливо прийнятно заробляти тощо. І саме тому в країнах Східної Європи постструктуралістські реформи відбувалися шляхом реформування суспільних

структур, що функціонували в авторитарному та тоталітарному суспільствах радянської епохи. При чому це стосується як пострадянських країн, так і країн Варшавського договору, які, зберігаючи формальну незалежність від СРСР, мали значну економічну, політичну та військову залежності. Тому в цих країнах перехід від структуралістського до постструктуралістських підходів формування соціальної структури суспільства відбувся через побудову нових пострадянських національних держав. Зауважимо, що в межах пострадянських держав під структуралістським устроєм суспільства слід розуміти соціальну структуру суспільства під час входження до СРСР або країн Варшавського договору. Для цього етапу була чітка однокласова диференціація з латентним класом чиновництва та підпільного підприємництва в межах радянських республік та однокласового робітничого суспільства з елементами малого підприємництва в країнах Варшавського договору. У цих країнах проблематику постструктуралістського дискурсу порушено під час радянської перебудови та параді незалежності формальної як у країнах Варшавського договору, коли їх формальна незалежність від СРСР набула реального змісту. А в країнах, що були створені на руїнах СРСР, постструктуралістичний порядок денний набув актуальності під час отримання суверенітету.

У країнах Західної і Східної Європи формування суспільних відносин з ускладненою структурою суспільства, які не базувалися на високому рівні структурованості, відбувалося складним шляхом. У країнах Західної Європи цей процес хоч і мав революційний характер, але проходив під контролем державних інституцій. Наприклад, у Великобританії соціально-економічні реформи М. Тетчер призвели до різкої зміни соціально-економічних відносин. Суттєво зменшилася кількість людей, задіяних у промисловості, і тому більшості британців, а особливо шотландців, довелося переглядати власні кар'єрні стратегії. Цей перегляд стосувався переходу великої кількості громадян з промислового сектору в сферу послуг, що стало суттєвим коригуванням як соціальної структури суспільства, так і великої кількості кар'єрних сценаріїв. Як показує нам приклад «тетчеризму», зміни орієнтації на ті чи інші кар'єрні сценарії можуть бути інспірованими державою.

«Так поняття „тетчеризм” увійшло до світової економічної літератури, відображаючи нове розуміння економічної політики. Запропонована нова економічна програма М. Тетчер базувалась на теорії економічного лібералізму і його сучасної

модифікації монетаризму» [8]. Тобто інспіровано воно було в межах ідеології структурного функціоналізму з метою видозмінити британську економіку та перерозподілити трудові ресурси в британському суспільстві. Та результатом цих дій стала активізація кар'єрних стратегій за сценарієм постструктуралістської концепції, оскільки більшості акторів, вивільнених з ринку праці, довелося реалізовувати інші кар'єрні сценарії, які базувалися на малому підприємстві та сфері надання різноманітних послуг шляхом розширення ринку послуг. Водночас зазначена ситуація сприяла і відкриттю континентального ринку праці. Адже найбільш консервативна частина звільнених шахтарів та металургів емігрували до інших європейських країн.

На відміну від Західної Європи, у країнах «вишеградської четвірки» та пострадянських країнах перехід від структурованого до постструктурованого суспільства відбувався через шоківі економічні реформи та ліквідацію окремих державних і суспільних інституцій. У результаті такого переходу в зазначених країнах суттєво зменшилась кількість населення та погіршився рівень життя [5]. Саме ці втрати змінили структуру суспільства, а нові правила економічного та соціально-економічного функціонування в межах суспільства. Головною передумовою корегування кар'єрних стратегій українців та громадян інших пострадянських країн стали адаптаційні умови до нових суспільних відносин, які вже не мали чіткого структурованого упорядкування та містили елементи постструктуральних ознак.

Структуралістський підхід в організації суспільних процесів інтегрувався до практик постіндустріального суспільства і перекочував у XXI ст.

Загалом, зважаючи на все вищеперераховане, можна виокремити основні особливості реалізації кар'єрних стратегій у постструктуралістському суспільстві:

1. Більшість кар'єрних стратегій орієнтовані на сферу послуг, оскільки виробництво товарів через велику вартість виготовлення в країнах Західної Європи та Північної Америки стало нерентабельним і було фізично переміщено в Китай та інші азійські держави. Відповідно, це вплинуло на орієнтацію більшості акторів, що розпочали реалізацію власної кар'єри, саме на ринок послуг. Своєю чергою, ринок послуг розширився за рахунок ексклюзивних послуг та всебічного клієнтоцентризму, коли бажання клієнта призводять до розширення спектру послуг [12]. Інформаційна революція на фоні

розвитку комунікаційних засобів та мереж зробили процес надання послуг багатомірним і породили високий рівень конкуренції. Адже освоїти надання тих чи інших послуг стало легко через контент, що поширюється в мережі Інтернет, наприклад в індустрії краси.

2. Кар'єрні стратегії, орієнтовані на промислове виробництво, тяжіють до крафтового виробництва. Актори, що не змогли або не захотіли переорієнтуватися на ринок послуг, продовжують працювати на неконкурентних промислових виробництвах у країнах Східної Європи або на модернізованих підприємствах з питомою вагою роботизованого виробництва в країнах Західної Європи. Водночас представники креативного класу з технічними навичками та бажанням працювати саме на промисловому виробництві реалізують крафтові промислово орієнтовані проекти з використанням високотехнологічних міні-верстатів, які можна розмістити в гаражі чи у підвалі багатоповерхового будинку. І це притому, що продукція таких виробництв може використовуватися в технологічних циклах великих промислових підприємств та навіть транснаціональних компаній.

3. Сформувався новий тип кар'єрних стратегій, зосереджений на сфері ігор та відпочинку. Формування таких кар'єрних стратегій базується на виникненні відповідних запитів, які з'явилися через появу у населення великої кількості часу на відпочинок та розваги. Для того щоб їх вдовольнити, були створені відповідні компанії та спеціалізовані агенції. Часто така діяльність вимагала залучення спеціалістів технічного профілю та науковців для розробки відповідного програмного забезпечення. Набрала обертів індустрія ігор. З часом ігри ставали дуже реалістичними й ігрова змагальність перетворилася на повноцінний кіберспорт. Комп'ютерні ігри стали повноцінним джерелом заробітку та самореалізації в суспільстві. Також кар'єрну стратегію можна розвивати через мандри, тобто стати тревел-блогером і ділитися враженнями від власних мандрівок світом або допомагати іншим акторам здійснювати яскраві подорожі. Через залучення великої кількості спеціалістів у цій сфері категорія відпочинку суттєво розширила свої межі. І сьогодні ця сфера має високий рівень диференціації послуг, що дає можливість акторам з різними життєвими та професійними компетенціями шанс на реалізацію успішного кар'єрного сценарію.

4. Підприємництво в межах постструктуралізму трансформується у доповнення крафтової діяльності. Тобто

підприємець у постструктуральному суспільстві прагне насамперед не реалізувати власний підприємницький хист, а довести спроможність власних творчих здобутків. Адже крафтова діяльність як у сфері виробництва товарів, так і надання ексклюзивних послуг перетворилась на певний вид мистецтва, про факт існування якого можна дізнатись широкому загалу лише після його реалізації або спроби реалізації на відкритому ринку.

5. Ситуація, породжена постструктуралізмом в межах системи реалізації кар'єрних стратегій наприкінці другої декади ХХІ ст. не виглядає стійкою через те, що більш як чотири десятиліття постструктуралізму суттєво зменшили структурованість більшості соціальних інституцій. У кінцевому результаті сьогодні в межах Західної цивілізації відбулися суттєві трансформації інституту родини, політики, культури та інших суспільно формуючих соціальних інститутів, які суттєво зменшили рівень власної структурованості через лібералізацію відносин між структурними елементами зазначених інституцій. У короткостроковій перспективі, на нашу думку, сучасне українське суспільство та суспільства інших європейських країн чекає ефект диференціації на підсуспільства, у межах яких будуть реалізовуватися ті чи інші соціальні практики автономно від всього суспільства. Цей ефект буде спричиненим тим, що більшість соціальних інституцій будуть функціонувати за кількома сценаріями одночасно. Їх особливість полягатиме в тому, що функціонування будь-якого соціального інституту, зокрема й економіки, буде відбуватися в кількох паралельних полях. Через відсутність спільного поля між учасниками соціальних відносин у межах однієї соціальної інституції вони почнуть функціонувати автономно, виконуючи однакові інституційні функції для різних соціальних груп. Наприклад, реалізувати кар'єрний сценарій можна в межах широкого соціального поля, орієнтованого на аграрний сектор шляхом вирощування і реалізації закордон зерна чи соняшнику. Можна реалізувати кар'єрний сценарій, працюючи на підприємстві хімічної промисловості на території країн ЄС і продовжуючи бути громадянином України і сплачуючи податки за українським законодавством. Водночас можна реалізувати кар'єрні сценарії, граючи у комп'ютерні ігри і отримуючи заробітну плату

у криптовалюти. Усі перелічені види діяльності мають відношення до економічної сфери і дозволяють заробити кошти для здійснення життєдіяльності в сучасному українському суспільстві. Однак у той же час всі зазначені учасники соціальних процесів у межах української економіки майже не взаємодіють між собою. І саме це дозволить у майбутньому реалізовувати кар'єрні сценарії в межах окремої суспільної підструктури, перебуваючи безпосередньо в межах структури суспільства. Саме подібна структура суспільства, яка стане довершенням ідей постструктуралізму, і дозволить реалізовувати кар'єрні сценарії максимально автономно від домінуючих у суспільстві соціальних орієнтацій та тенденцій. Це зрештою надасть можливість будь-якому актору отримати максимальну свободу в сфері реалізації кар'єрних стратегій.

Висновки.

Реалізація кар'єрних стратегій у межах постструктуралізму залежить від багатьох факторів. Одним з головних є фактор економічних і соціально-економічних відносин у межах суспільства. Постструктуралізм став відповіддю на кризу структурного функціоналізму, методологія якого вже не могла задовільнити більшість соціологів та наукову спільноту в сфері забезпечення проведення валідних досліджень та інтерпретацій соціальних відносин у суспільствах країн Західної Європи та Північної Америки. Саме тому друга половина ХХ ст. пройшла під знаком формування соціологічних теорій постструктуралістського змісту, які змогли б допомогти дослідити основні тенденції функціонування суспільства. Розвиток постструктуралізму збігся з активізацією глобальних процесів розвитку суспільної взаємодії в сфері економіки, культури, політики та інших сфер суспільного буття. Розвиток постструктуралістських суспільств у країнах Західної Європи був інспірований державними інституціями з метою видозмінити структуру суспільства через планове зменшення залежності від індустріального виробництва. Особливо показовими заходами стимулювання розвитку суспільства за постструктуральним типом стали реформи М. Тетчер, які започаткували трансформацію суспільних відносин та структуру суспільства за постіндустріальним типом. У країнах Західної Європи перехід до реалізації кар'єрних

стратегій за постструктуралістським типом відбувся шляхом державної підтримки, у той час як у країнах Східної Європи та пострадянського простору ці зміни відбулися в період трансформації державних інституцій. Особливість трансформації соціальної структури суспільств пострадянського світу полягала в шоківій трансформації суспільних інституцій, яка призвела до тотальної видозміни структури суспільства і стала негативним символом соціального регресу та дезадаптованості значної кількості населення, яке не змогло адаптуватися до нових соціальних реалій. Усі перераховані фактори призвели до значних змін у реалізації кар'єрних стратегій. Більшість кар'єрних стратегій стали орієнтованими на сферу послуг. У той же час кар'єрні стратегії, що орієнтуються на промислове виробництво, тяжіють до крафтового виробництва, яке дає актору можливість не тільки виробити ексклюзивний товар, орієнтований на конкретного клієнта, але й реалізувати свій творчий потенціал. Постструктуральне суспільство актуалізувало новий тип кар'єрних стратегій, що базується на сфері ігор та відпочинку. Через появу у більшості членів суспільства великої кількості вільного часу виявився не вдоволені запит на розваги, що дозволило переорієнтувати кар'єри значної кількості вивільнених з ринку праці громадян. Підприємництво в межах постструктуралізму трансформувалося у доповнення крафтової діяльності, оскільки підприємці через високий рівень конкуренції на перше місце почали ставити не високі прибутки від власної підприємницької діяльності, а визнання свого підприємницького хисту через реалізацію того чи іншого товару чи послуги у творчий спосіб або задіявши як клієнтів відомих та значимих для суспільства осіб. У майбутньому постструктуралістське суспільство модернізується в суспільство, що матиме більш стійку структурованість через диференціацію суспільства за окремими ціннісними орієнтаціями, які дадуть можливість функціонувати в межах окремих суспільних структур, які будуть масивними і майже не будуть перетинатися на низинному рівні, а будуть взаємодіяти тільки масивні суспільні підструктури. Це дасть можливість реалізовувати кар'єрні стратегії в автономному режимі в межах окремої суспільної підструктури.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Баркалова І. М. Теоретичні моделі розвитку європейської інтеграції у 40 – 70-х роках XX ст. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/86883/02-Barkalova.pdf?sequence=1>.
2. Бонвеч Б. История Германии. Том 2. От создания Германской империи до начала XXI века. URL: <https://history.wikireading.ru/156957>.
3. Гидденс Э. Судьба, риск и безопасность. *THESIS*. 1994. Вып. 5. С. 109.
4. Дерріда Ж. Привиди Маркса. Харків : ОКО, 2000. 272 с.
5. Крамар О. Уже не 52 мільйони, але ще й не 26. *Український тиждень*. 2018. № 36 (564). С. 17–22.
6. Лаку-Лабарт Ф. Трансценденція кончається в політике. *Соціо-Логос постмодернізму. Альманах Російсько-французького центру соціологічних досліджень Інститута соціології Російської Академії наук*. Москва : Інститут експериментальної соціології, 1996. С. 171–214.
7. Соболевська М. Неофункціоналістські та постструктуралістські теорії в сучасній соціології. Київ : Дух і літера, 2010. 164 с.
8. Тетчеризм. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-2981.html>.
9. Тупиця О. Профспілки та суспільні рухи: способи і форми взаємодії. *Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах «Грані»*. 2013. № 8 (100). С. 86.
10. Фуко М. Правительственность (идея государственного интереса и её генезис) ; пер. И. Окуневой. Киев : Логос, 2003. № 4/5. С. 4–22.
11. Alexander Jeffrey C. (Ed.) *Neo-Functionalism*. Newbury Park: Sage Publications, 1985.
12. Domitrovich C. E., Durlak J. A., Staley K. C., Weissberg R. P. Social-emotional competence: An essential factor for promoting positive adjustment and reducing risk in school children. *Child Development*. 2017. Т. 88, No. 2. pp. 408-416. doi:10.1111/cdev.12739

REFERENCES

1. Barkalova, I. M. *Teoretychni modeli rozvytku yevropeiskoi intehtratsii u 40 – 70-kh rokakh XX st [Theoretical models of development of European integration in 40–70th years of XX century]*. Retrieved from <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/86883/02-Barkalova.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
2. Bonvech, B. *От sozdaniya Hermanskoi ympery do nachala XXI veka [From the creation of the German Empire to the beginning of the XXI century]*. *Ystoriya Hermany – History of Germany*. (Vol. 2.). Retrieved from <https://history.wikireading.ru/156957> [in Russian].
3. Giddens, E. (1994). *Sudba, risk y bezopasnost [Destiny, risk and security]*. *THESIS*, 5, 109 [in Russian].
4. Derrida, J. (2000). *Privydy Marksa [The Ghosts of Marx. Kharkiv]*. Kharkiv: OKO [in Ukrainian].
5. Kramar, O. (2018). *Uzhe ne 52 miliony, ale shche y ne 26 [Not already 52 million, but not yet 26]*. *Ukrainskyi tyzhden – Ukrainian Week*, 36 (564), 17–22 [in Ukrainian].
6. Laku-Labart, F. (1996). *Transtsendentsiya konchaetsia v polytyke. Sotsyo-Lohos postmodernyzma. [Transcendence ends in politics]*. *Almanakh Rossyisko-frantsuzskoho tsentra sotsyolohycheskykh yssledovanyi Ynstytuta sotsyolohyy Rossyiskoi Akademyy nauk – Socio-Logos of Postmodernism. Almanac of the Russian-French Center for Sociological Research of the Institute of Sociology of the Russian Academy of Sciences*. (pp. 171–214). Moskva [in Russian].
7. Sobolevskaya, M. (2010). *Neofunksionalistski ta poststrukturalistski teorii v suchasni sotsiolohii [Neofunctionalist and post-structuralist theories in contemporary sociology]*. Kyiv: Spirit and letter [in Ukrainian].
8. Tetcheryzm [Thatcherism]. Retrieved from <http://www.info-library.com.ua/books-text-2981.html> [in Russian].
9. Tupytsya, O. (2013). *Profspilky ta suspilni rukhy: sposoby i formy vzaiemodii [Trade unions and social movements: ways and forms of interaction]*. *Scientific-Theoretical and Social-Political Almanac «Grani»*, 8 (100), 86 [in Ukrainian].
10. Fuko, M. (2003). *Pravytelstvennost (ideia hosudarstvennoho ynteressa i ee henezys) [Governmentality (the idea of state interest and its genesis)]*. (Y. Okuneva, Trans). (pp. 4–22). Kuiv: Logos [in Ukrainian].
11. Alexander Jeffrey C. (1985). *Neo-Functionalism*. Newbury Park: Sage Publications.
12. Domitrovich, C. E., Durlak, J. A., Staley, K. C., & Weissberg, R. P. (2017). Social-emotional competence: An essential factor for promoting positive adjustment and reducing risk in school children. *Child Development*, 88 (2), 408–416. doi: 10.1111 / cdev.12739.

Кузьмін Віктор Володимирович

Кандидат соціологічних наук, доцент
Національний університет «Запорізька політехніка»
69063, Запоріжжя, вул. Жуковського, 62

Kuzmin Viktor

Ph.D. of Sociological Sciences, Assoc. Prof.
National University "Zaporizhia Polytechnic"
62, Zhukovskogo st., Zaporozhye, 69063, Ukraine

Email: Kuzmin2v@gmail.com

Цитування: Кузьмін В. В. Особливості реалізації кар'єрних стратегій в рамках постструктуралізму. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2020. Т. 23, № 3. С.46–56.

Citation: Kuzmin, V.V. (2020). Osoblyvosti realizatsii kariernykh stratehii v ramkakh poststrukturalizmu [Peculiarities of implementation of career strategies in the framework of poststructuralism]. *Scientific and theoretical almanac «Grani», 23 (3), 46–56.*

Стаття надійшла / Article arrived: 15.02.2020

Схвалено до друку / Accepted: 03.03.2020